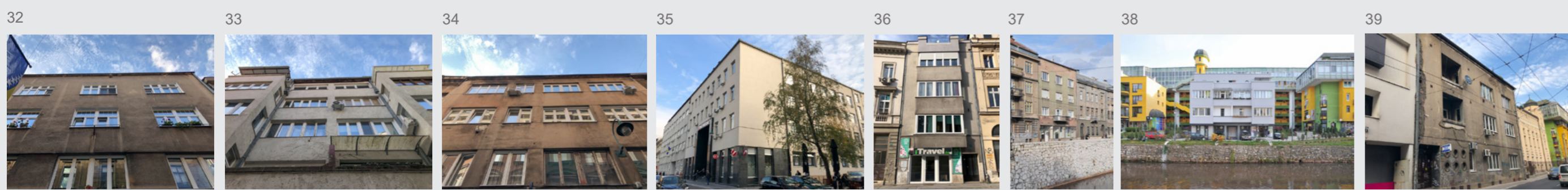
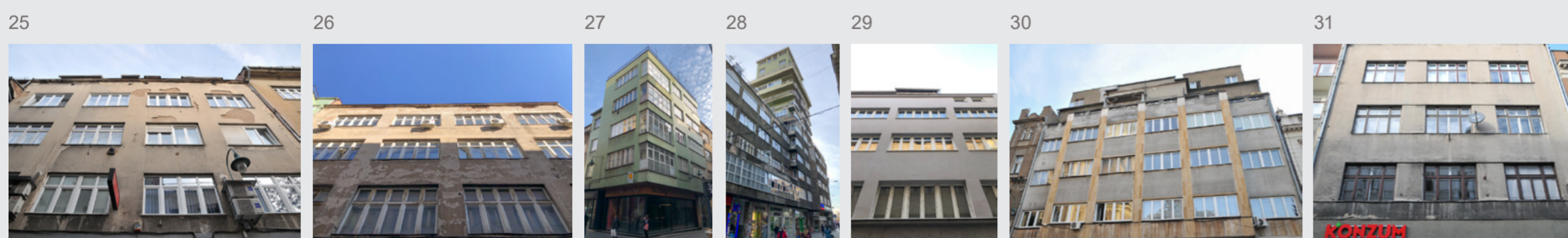

■ Objekti iz međuratnog perioda
■ Objekti iz socijalističkog perioda
📍 Značajni objekti iz otomanskog i austrougarskog perioda

1. Dom Vijeća sindikata ; ulica Reisa Dž. Čauševića ; Muhamed Kadić, Reuf Kadić
2. Zdrušni dom saveza nabavljačkih zadruga, 1935 ; Obala Kulina Bana 1 i 2 ; Mate Baylon
3. Stambena zgrada ; ulica Musala 3, 5 i 7 ; Mate Baylon
4. FIS (bivši Sokolski dom), 1935 ; ulica Miss Irbina 8,10 i 12 ; Lavoslav Pavlin i Milivoje Radovanović ; prema projektu: Hinka Bauera i Marijana Haberlea
5. Stambena zgrada ; ulica B. Đurđeva 4
6. Stambena zgrada ; ulica Miss Irbina 5 i 7
7. Stambena zgrada ; ulica Miss Irbina 9 ; Reuf Kadić
8. Stambena uglovnica ; ulica La Benevolencija 4
9. Dom Grafičara ; ulica La Benevolencija 10 i 12 ; Franjo Lavrenčić
10. Stambena uglovnica ; ulica La Benevolencija 2 ; Jahiel Finci
11. Gimnazija na Obali (središnji ulazni trakt) ; Obala Kulina Bana 3 Muhamed Kadić i Reuf Kadić
12. Stambeno-poslovna uglovnica Cezara J. Danona, 1936 ; ulica Radićeva 2 ; Isidor Reiss
13. Stambena uglovnica dr. Vesela, 1931. ; ulica Jadranska 1 ; Josip Gramer
14. Stambena zgrada zadruge „Spas“, 1938 ; ulica Branilaca grada 9 ; Lavoslav Pavlin
15. Stambena lamela, 1948. ; ulica ulica Branilaca grada 12, 14 i 16 ; Muhamed Kadić, Reuf Kadić
16. Stambena uglovnica (restoran „Dva ribara“) ; Obala Maka Dizdara ; Branko Bunić
17. Stambena zgrada Lorenza Ajbergera, 1939. ; Obala Kulina Bana 9 ; Jahiel Finci i Leon Kabiljo
18. Pedagoška akademija (bivši dački dom „Gajret“), 1939. ; Obala Kulina Bana 11 ; Dušan Smiljanić
19. Poslovna zgrada „Slavija“, 1911. ; Obala Kulina Bana 15 i 16 ; Jan Kotera
20. Stambeno-poslovna zgrada „Gajret“ (sadašnje sjedište „Preporod“), 1936. ; ulica Branilaca grada 30 ; Dušan Smiljanić
21. Stambena lamela (a i b), 1948. ; ulica Branilaca grada 32 i 34; 37, 39 i 41 ; Muhamed Kadić, Reuf Kadić
22. Stambena zgrada ; ulica Branilaca grada 45
23. Stambena zgrada ; ulica Branilaca grada 47
24. Stambena zgrada ; ulica Branilaca grada 49
25. Stambena zgrada ; ulica Čemaluša 4
26. Stambena zgrada ; ulica Čemaluša 8
27. Stambena uglovnica vakufa Hovadže Kemaludina, 1939. ; ulica Čemaluša 10 ; Reuf Kadić
28. Stambeno-poslovni kompleks vakufa Hovadže Kemaludina (neboder „JAT“), 1940. ; ulica Š. Čemaluša 7, Ferhadija 4 ; Reuf Kadić
29. Poslovno-stambena zgrada kreditne zadruge „Melah“, 1936. ; ulica Čemaluša 3 ; Isidor Reiss
30. Stambena zgrada „Singer“, 1930. ; Ulica Zelenih beretki 8 i 10 ; Dušan Smiljanić
31. Stambena zgrada ; Ulica Branilaca grada 7
32. Stambena zgrada ; Ulica Muvekita 3
33. Stambena zgrada ; Ulica Muvekita 7 ; Reuf Kadić
34. Stambena zgrada ; Ulica Vladislava Skarića 10
35. Upravna zgrada banke „Unicredit“ (bivša Gradska štedionica), 1932. ; Ulica Zelenih beretki 24 ; Mate Baylon
36. Stambena zgrada braće Božić ; Obala Kulina Bana 31 ; Dušan Grabrijan
37. Stambena zgrada M.F., 1930 ; Obala Kulina Bana 38 ; Isidor Reiss
38. Gradska vila „dr. Šarac“, 1934. ; Ulica H. Kreševljakovića 63 ; Isidor Reiss
39. Stambeno poslovna zgrada- Jevrejska opština ; Ulica H. Kreševljakovića 59

MEĐURATNA MODERNA U SARAJEVU

Arhitektonska ostvarenja ovog perioda su u kvantitativnom smislu mala, dok su u kvalitativnom vrlo vrijedna. Arhitekti koji su ih ostvarili začetnici su avangardnih ideja na polju kulture, obrazovanja i graditeljstva i moderne arhitektonske misli na ovim prostorima.

1

Nažalost, kod većine evidentiranih objekata je izgubljena njihova autentičnost raznim intervencijama na njihovoj strukturi ili oko njih. Ovi objekti su svjedoci jednog avangardnog vremena koje je ostavilo, još uvijek, vidljiv trag u arhitekturi i kulturi grada.

Misija projekta
ZNAČENJA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA 20.stoljeća u SARAJEVU

Nacionalni komitet ICOMOS u BiH ovim projektom nastavlja promoviranje graditeljskog naslijeđa arhitekture 20.stoljeća u Bosni i Hercegovini. Iako je vrlo raznoliko i bogato, ovo naslijeđe još uvijek je nedovoljno prezentirano i istraženo. Ostvarenja iz ovog perioda se u našem društvu i struci najmanje vrednuju i ne prepoznaju kao zajednička vrijednost neophodna za nadgradnju kulturološkog i urbanog identiteta. Značajni radikalni pomaci u modernoj arhitektonskoj misli započinju u međuratnom periodu u Sarajevu (1918-1940). Graditeljsko naslijeđe ovog perioda iskreno prezentuje duh vremena u kojem su nastali evropski avangardni pokreti i škole. Ovaj uticaj je neosporan na društveno-gospodarska, kulturološka i umjetnička strujanja u Bosni i Hercegovini, a pitanja koja su njihovi protagonosti postavili aktualna su i danas.

Implementacija projekta
SVIJEST O PROSTORNIM VRIJEDNOSTIMA LOKALNE ZAJEDNICE

Grad je složeno i dinamično tkivo. Sarajevo je u historijskom i arhitektonskom pogledu izrazito heterogen grad sa naglašenom tendencijom ka prostornom skladu - na samo jednom malom prostoru može se vidjeti toliko različitih prostornih izraza i zanimljivih oblikovnih cjelina vrijednih pažnje. Graditeljstvo 20.st. ponudilo je slobodu kreativnog izraza, te na raznolike načine preoblikovalo pojedine četvrti i ulice. Forme koje su tada nastale i priče o kontekstu u kojem su stvarane danas su zaboravljene. Građani često nisu svjesni da u svojoj ulici, u svom komšiluku, prolaze

6

U tom periodu Bosna i Hercegovina, sa ostalim zemljama Južnih Slovena, nalazi se u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja se od 1929. do 1945.godine naziva Kraljevina Jugoslavija. U ovom relativno kratkom periodu Monarhije, privredno-ekonomski i kulturni život se veoma sporo odvijao u BiH - uglavnom je ostala ruralna zemlja bez većih urbanih intervencija ili izgradnje značajnih državnih i javnih institucija. Međutim, ono što je većim dijelom izgrađeno u ovom periodu je, svakako, nagovještaj jedne kvalitetne i suvremene arhitekture. Evidentna je brojnost stambene arhitekture (urbane vile i stambene najamne zgrade) jer su glavni nosioci građevinskih poduhvata bili privatni poduzetnici (imućni građani), a zatim institucije poput kulturno-prosvjetnih društava, zadruga, i sl.

Kultura konkursne procedure prilikom odabira i izgradnje objekata je bila više nego zastupljena što je zasigurno dodatno omogućilo lakše prihvatanje novih tendencija u graditeljstvu. Tadašnji evropski poticaji suvremenog gledanja na arhitekturu i kulturu svoju adekvatnu konkretizaciju i realizaciju pronašli su zahvaljujući domaćim arhitektima školovanim u srednjoeuropskim centrima. Oni su djelujući u kasnim 20.-tim i 30.-tim decenijama proteklog stoljeća nastojali njegovati arhitekturu koja u centar svog interesovanja postavlja čovjeka i njegove suvremene potrebe iznad bilo kakvih historicističkih ili folklorističkih ideja. Svojim projektima razvili su novitete u domenu: arhitektonske forme, prostorne estetike i organizacije prostora. Zahvaljujući novim tehnološkim dostignućima počinju se primjenjivati: armirano-betonske konstrukcije, staklene fasade, veći prozorski otvori, ravni krovovi, klimatizacija, primjena skeletnog sistema naspram sistema podužnih zidova i sl.

Dosljednost u autentičnosti izraza internacionalizma i funkcionalizma u arhitekturi, usklađenog mjerilom i proporcijama ambijentu, glavna je odlika moderne u međuratnom Sarajevu. Ostvarena kultura stanovanja, prema svom kvalitetu vanvremenska, najzačajniji je doprinos ovog perioda u razvoju bh arhitekture i društva. Međuratna arhitektura Sarajeva je tako našla svoje mjesto u arhitektonskim internacionalnim kretanjima međuratnog perioda.

2

pored vrijednih objekata i kompleksa. Svijest o prostornim vrijednostima lokalne zajednice treba njegovati svakodnevno kako bi jasno podražavala kulturološku slojevitost naslijeđenih urbanih cjelina.

Projekt se bazira na utvrđivanju arhitektonskih ruta ili šetnji gradskim četvrtima kroz mapiranje i valorizaciju objekata iz međuratnog perioda ili moderne u Sarajevu. Odabir šetnje kao formata komunikacije nije slučajan. Prostorni pokret i susret s vizualnim reperima (za razliku od forme predavanja ili publikacije) značajno utiču na kvalitetu interpretacije i percepcije okruženja.

Cilj
KVALITETNO UPRAVLJANJE LOKALNIM PROSTOROM

Vrednovanje ostvarenja iz perioda moderne u Sarajevu može promijeniti našu dosadašnju percepciju kulturne historije grada i njegove budućnosti: arhiviranje i mapiranje objekata moderne koje trenutno nema svoje mjesto u kulturnom i javnom životu grada; povezivanje graditeljskog naslijeđa i stanovništva kroz jačanja uloge lokalne zajednice u odlučivanju u načinima i vrstama upravljanja (gradskim) prostorom; poboljšanje i obogaćivanje kvaliteta življenja u stambenim četvrtima, samim time i gradskog kulturnog života; kontekstualizacija ranog graditeljskog naslijeđa 20.st u BiH unutar evropskog kulturološkog konteksta.

Vizija projekta
PROSTORNI I LOKALNI IDENTITET

Jačanja lokalne samosvijesti i socijalne kohezije kroz razvoj osjećaja pripadnosti određenom prostoru, čiji karakter i vrijednosti korisnici sami postepeno otkrivaju. Životno iskustvo pojedinca, grupe ili zajednice, čini determinantu ovog istraživačkog projekta jer će time apstraktni funkcionalni prostor četvrti postati simboličko i značenjsko mjesto svakodnevne prakse.

7

PRIMIENJENI ARHITEKTONSKI PRINCIPI UNUTAR RUTE:

I. HUMANA ARHITEKTURA

Osnovni princip arhitekata ovog perioda je izgradnja stambenih objekata kao „kuća za življenje“. Pored zadovoljavanja čovjekovih vlastitih potreba, kuća je morala biti poticajno radno i životno okruženje ostvarivanjem zdravog prostora. Omogućeno je dovoljno sunca i svjetla stambenim prostorijama, prema njihovom karakteru- tako većina stambenih prostorija iz ovog perioda ima veoma povoljan fotokoeфициent od 1/2 do 1/6 (površina prozora naspram površine prostorije). Insistiranje na postizanju povoljne orijentacije i vizure postiže se primjenom ugaonih prozora, istaka i postavljanjem prozora na zaoobljenju uglovnica. Važno je istaći da se vodilo računa i kod rješavanja i dimenzioniranja haustorskog prostora pri pozicioniranju prozora te dovoljnom uplivu prirodnog svjetla. Tamo gde je bilo moguće ostvaren je dovoljan razmak između objekata.

II. ORGANIZACIJA STAMBENOG PROSTORA

Rješavanje stana se odvija „iznutra prema vani“ sa funkcionalnim zoniranjem sadržaja (podjela na javnu, privatnu i servisnu zonu). Unutar komfornog i prostranog stana podjednako se tretira svaka od tih zona na nivou veličine prostorije, orijentacije i komunikacije. Velika pažnja se posvećuje stepenu privatnosti, koji se ne ostvaruje samo kroz zoniranje, nego i načinom rješavanja prostorija za dnevni boravak - diferenciranje prostora na stambeni hol, salon ili kabinet i dnevnu sobu. Time se potiče i fleksibilnost tokom svakodnevnog boravka koja je dodatno ostvarena primjenom harmonika, dvokrilnih vrata ili kliznih vrata- što omogućava vrlo lako korištenje jednog većeg prostora za druženje porodice i primanje gostiju. Srž i novitet u organizaciji stambenog prostora čini primjena stambenog hola - višefunkcionalnog prostora koji najčešće ima izlaz na lođu ili balkon. Na taj način su i ostvarene kružna komunikacija unutar stana.

3

Stanovnik/stanovnica gradske četvrti/ulice
VAŠA KARTA SJECANJA, PRIČA, ISKUSTAVA,
DOŽIVLJAJA, VIZIJA, FOTOGRAFIJA, CRTEŽA

III. PROŽIMANJE UNUTARNJEG I VANJSKOG PROSTORA

Naglašavanje kontakta sa vanjskim prostorom bazira se na činjenici koju arhitekti rado zastupaju: čovjek je prirodno biće te se najbolje i najpotpunije osjeća okružen prirodom. Zastupajući povratak prirodi unutar gradske svakodnevnice primjenjuju se prozorske trake i istaci sa prozorskim trakama, staklena fasada, te vanjski prostori (terase, ostakljene ili otvorene lođe i balkoni) koji su često značajnih površina. Boravak u prirodi kroz krovne terase ili vrt ostvaren je tamo gdje je bilo moguće obzirom na gustu gradsku strukturu. Arhitekti nastoje ostvariti unutar stana osjećaj svjesnosti promjene prirodnih fenomena tokom dana ili godine. Tako da nije slučajno da i haustori bivaju komforni, kvalitetno izvedeni i dobro osvijetljeni kako bi ublažili prelaz iz unutarnjeg u vanjski prostor, te obrnuto. S druge strane ovakvo rješavanje zajedničkih prostora potiče socijalnu integraciju unutar zajednice.

Važno je istaći da je primjena ostakljenih lođa veoma karakteristična za sarajevsku modernu- s jedne strane je optimalno rješenje za ovu klimatsku zonu, dok s druge strane suvremena je reinterpretacija divanhana i kamerija tradicionalne kulture stanovanja (drvene lođe na spratu koje su primarno imale funkciju koridora između soba).

IV. REDUCIRANJE OBLIKA

Kreiranje objekata se odvija na objedinjavanju funkcije i sadržaja iz kojeg proističe estetski izraz sveden na čistu formu ostvarenu skladnom kompozicijom čvrstih masa bez ukrasa. Karakter objekta postiže se igrom svjetla i sjene, odnosa punih i praznih ploha, zatvorenih i otvorenih prostora, iskrenom primjenom materijala. Jednostavnost i dinamičnost u oblikovanju čvrstog volumena jasna je negacija bilo kakvih pseudostilova. Mada dominira princip simetričnog i centralnog komponiranja volumena, asimetrična primjenjena rješenja nude izuzetno zanimljive primjere arhitekture.

4

INDEKS ARHITEKATA:

<2 ,3, 35> Mate Baylon (1895-1973), diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu, profesor na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu

<4> Hinko Bauera (1908-1986), diplomirao na tehničkom fakultetu u Zagrebu

<16> Branko Bunić (1904-1981), diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu

<10, 17, 25> Jahiel Finci (1911-1977), diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu jedan od prvih profesora na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu

<36> Dušan Grabrijan (1899-1952) diplomirao na Tehničkom fakultetu u Ljubljani profesor u Srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu

<13> Josip Gramer

<4> Marijan Haberle (1908-1979), profesor na Tehničkom fakultetu u Zagrebu i Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu

<9> Franjo Lavrenčić (1904-1965) maturirao u Tehnčkoj školi u Ljubljani, odsjek arhitektura

<17> Leon Kabiljo (1910-1998) diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu

<1, 11, 15, 21> Muhamed Kadić (1906-1983) diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu jedan od prvih profesora na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu

<1, 7, 11, 15, 21, 27, 28, 33> Reuf Kadić (1908-1974) diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu, profesor u Srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu

<19> Jan Kotera (1871-1923), češki arhitekta diplomirao na Tehničkom fakultetu u Beču

<4, 14> Lavoslav Pavlin (1904-1975), diplomirao na Tehničkom fakultetu u Ljubljani

ŠETNJA KROZ RUTU B

Predočenom rutom „B“ *Skenderija most – Latinska ćuprija* se nastavlja ciklus kuriranih šetnji kroz period predratne moderne u Sarajevu. Šetnja se prostire unutar centralne historijske jezgre grada i obuhvata objekte raznovrsnih sadržaja i programsko-funkcionalnih šema, reprezentativnih javnih objekata, primjene tadašnjih suvremenih materijala i tehnologija, te uspješnih interpolacija.

Unutar šeme je moguće evidentirati nekoliko dijelova grada kojima specifični identitet daju objekti grupisani oko ulice Miss Irbina i ulice Šaloma Albaharija. Među njima posebno mjesto zauzimaju poslovno-stambeni kompleks vakufa H. Kemaludina (iako nije izveden prema idejnom projektu) i zgrada FIS (Sokolski dom).

Među jednim od naujspješnijih primjera izgradnje novih objekata unutar postojećeg gradskog bloka su - stambene zgrade M.F., L. Ajbergera i braće Božić. Posebno se ističe zgrada L. Ajbergera, svojom elegantnošću, smjelošću primjene staklene fasade i vještini izvedbe pojedinih detalja. Također, prema principom usklađivanja prostornih odnosa je izgrađen i objekt Gradske štedionice unutar otomanske dijela grada, čiji monumentalni karakter ne umanjuje njegova jednostavnost i proporcionalnost.

Većina stambenih objekata ima kvalitetnu i komfornu unutrašnju organizaciju. Posebno je zanimljiva zgrada Singer zbog svoje «otvorene» i živopisne unutrašnje dvorišne i «stroge» ulične fasade.

Dom Vijeća Sinidikata i stambene lamele braće Kadića (ulica Branilaca grada) su obuhvaćeni ovim pregledom iako su izgrađeni u prvoj deceniji nakon II svjetskog rata. Bez obzira na hronološku pripadnost, ova zdanja nose odlike međuratnog perioda ili predratne moderne u Sarajevu. Također, stambene lamele su ponudile suvremen i kvalitetan prostorni koncept unutar blokovske strukture grada. Prema istom kriteriju su evidentirani i objekti iz socijalističkog perioda.

5

<12, 29, 37, 38> Isidor Reiss (1901-1945), diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu

<18, 23, 30> Dušan Smiljanić (1895-1973), diplomirao na Visokoj tehničkoj školi u Pragu, jedan od prvih profesora na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu

<4> Milivoje Radovanović diplomirao na Tehničkom fakultetu Univerziteta u Beogradu

Generalni izvori:

Finci, J.: Razvoj dispozicije i funkcije u stambenoj kulturi Sarajeva, 1963
Milošević, P.: Arhitektura u Kraljevini Jugoslaviji (Sarajevo 1918-41), 1997
Turkušić, E.: Formiranje prostora za dnevni boravak kao elementa stambene arhitekture, 2010,
Ugljen, Z.: Odjek novih tendencija u arhitekturi Sarajeva između dva rata, 1967.

ORGANIZATOR I IZDAVAČ:
NK ICOMOS u Bosni i Hercegovini (www.icomosubih.ba)

POKROVITELJ: Federalno ministarstvo kulture i sporta

AUTOR KONCEPTA: Elša Turkušić Jurić
SURADNIK: Boris Trapara
GRAFIČKI DIZAJN: Alisa Burzić

2020, NK ICOMOS u B&H. Sva prava pridržana. Zabranjena reprodukcija bez dozvole

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini
Национални комитет ICOMOS у Босни и Херцеговини
National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina